

УДК 378.014.8:811.161.1–051:004:

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Біденко Л.В., к. пед.н., (Суми)

У статті на основі аналізу різних підходів до тлумачення понять «компетентність», «професійна компетентність», а також їх компонентного складу, розглядається інформаційна компетентність. Визначено знання, уміння й навички, що становлять підґрунтя формування готовності майбутніх учителів російської мови до педагогічної діяльності у сучасному інформаційному просторі.

Ключові слова: лінгвістична освіта, компетентність, професійна компетентність, складові інформаційної компетентності

Биденко Л.В. Информационно-коммуникационная компетентность как структура профессиональной компетентности будущих учителей русского языка.

В статье на основе анализа различных подходов к толкованию понятий «компетентность», «профессиональная компетентность» рассматривается информационная компетентность. Выделены группы знаний, умений и навыков, которые необходимы для формирования готовности будущих учителей русского языка к педагогической деятельности в современном информационном обществе.

Ключевые слова: лингвистическое образование, компетентность, профессиональная компетентность, компоненты информационной компетентности.

Bidenko L.V. Information and communication competence as the structure of the professional competence of future Russian language teachers.

In the article on the basis of analysis of different approaches to the interpretation of the concepts of "competence", «professional competence» is considered as information competence. The group identifies knowledge, skills and abilities that are required for the formation of ready future Russian language teachers for the pedagogical activity in modern information society.

Keywords: linguistic education, competence, professional competence, components of information competence

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, що пройшли шлях від предмету вивчення до широкого використання в повсякденному житті, а також зміни в освіті, пов'язані з впровадженням компетентнісного підходу, обумовленого прийняттям Радою Європи в 1996 році переліку загальних ключових компетенцій, ставлять перед педагогічною наукою низку проблемних завдань. До таких питань належить розв'язання завдання щодо формування та розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя російської мови, фахівця нового типу – особистості, здатної до

самовдосконалення та саморозвитку, озброєної умінням застосовувати в навчальному процесі новітні освітні технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-теоретичних джерел (Т. М. Балихіна, В. А. Болотов, О. М. Семеног, Т. В. Симоненко та ін.) підтверджує думку, що формування особистості майбутнього вчителя-філолога на сучасному етапі має відбуватися в компетентнісно-орієнтованому напрямі. Дослідження І. П. Ареф'євої, Г. О. Михайловської, М. І. Пентилюк, В. І. Статівки, О. М. Семеног, С. М. Чистякової, М. А. Чошанової, О. М. Шиян та ін присвячувалися питанням вивчення проблеми підвищення професійної компетентності майбутніх учителів. Науковці (А. М. Гуржій, М. І. Жалдак, Ю. О. Жук, Г. П. Лаврентьєва, М. В. Сапір та ін.) вивчали проблеми застосування у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій. Праці дидактів вказують на необхідність формування інформаційно-комунікаційної компетентності (надалі ІКК) у вищій школі, разом з тим у вітчизняній лінгводидактиці недостатньо визначено місце ІКК у структурі педагогічної компетентності майбутніх учителів-філологів.

Мета статті – описати інформаційно-комунікаційну компетентність як складову професійної компетентності майбутніх учителів російської мови.

Виклад основного матеріалу. Критерієм якості підготовки майбутніх учителів російської мови є професійна компетентність. У методичній літературі існує чимало досліджень, присвячених висвітленню поняття «компетентність». Нам імпонує характеристика компетентнісного підходу як сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності [4: 635]. У дисертаціях, статтях вітчизняних та зарубіжних дослідників представлені специфіка, структура, зміст і шляхи формування професійної компетентності вчителя (Є. П. Голобородько, Г. О. Михайловської, Т. В. Симоненко, Ю. М. Караулова, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, О. М. Семеног, В. І. Статівки, Л. В. Струганець). Серед характерних рис професійної компетентності вчені виділяють:

- підвищення ролі суб'єкта в соціальних перетвореннях, його здатність зрозуміти динаміку процесів розвитку і впливу на їх хід (Д. В. Чернілевський);
- здійснення на високому рівні педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, вияв особистості вчителя, досягнення результатів у навчанні та вихованні школярів (А. К. Маркова);
- сукупність умінь майбутнього педагога особливим способом структурувати наукові та практичні знання з метою ефективного вирішення професійних завдань (О. А. Дубасенюк) [4: 636].

Такі характеристики, на нашу думку, важливо доповнити конкретизацією професійних компетенцій, які в сукупності складають професійну компетентність фахівця. Ми підтримуємо думку О. М. Семеног, яка вважає, що професійну компетентність учителя-філолога можна визначити як інтегральну особистісну якість, що включає сукупність професійних компетенцій, які зумовлюють готовність до педагогічної діяльності. Відомо, що основу професійної компетентності складають система професійних знань та вмінь, філологічних і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, умінь використовувати можливості ІКТ, необхідних для якісного виконання педагогічної діяльності.

Соціальні потреби, освітньо-кваліфікаційні вимоги спеціальності, вимоги Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, аналіз численних наукових праць, програм сучасних навчальних дисциплін, анкетувань, проведених серед викладачів, дозволяють сформувати такий склад професійної компетентності вчителя-філолога: педагогічна, психологічна, лінгвістична, мовна, мовленнєва, комунікативна, методична, інформаційна, дослідницька компетенції. Кожна із зазначених професійних компетенцій виконує власні функції і може бути представлена як певна сукупність компетенцій, що розкривають її специфіку [4, 636]. Водночас усі види професійних компетенцій тісно взаємопов'язані.

ІКТ-компетентність у зазначеному переліку компетенцій майбутнього вчителя займає не першочергове місце, хоча, на нашу думку, заслуговує на особливу увагу, оскільки майбутній фахівець має бути сучасною, активною особистістю,

яка може використовувати найновіші досягнення техніки у своїй професійній діяльності.

Зупинимось на змістовому наповненні ІКТ-компетентності.

У науковій літературі поняття «ІКТ-компетентність» трактується науковцями неоднозначно. Окремі дослідники інформаційну компетентність розглядають як складову професійної компетентності. Так, П. В. Беспалько визначає дане поняття як інтегральну характеристику особи, що припускає мотивацію до засвоєння відповідних знань, здібність до вирішення задач у навчальній і професійній діяльності за допомогою комп'ютерної техніки і володіння прийомами комп'ютерного мислення. О. М. Шилова та М. Б. Лебедева трактують ІКТ-компетентність як здатність індивіда вирішувати навчальні, життєві, професійні задачі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. А. А. Єлізаров під ІКТ-компетентністю розуміє сукупність знань, умінь і досвіду діяльності, причому саме наявність такого досвіду, є визначальною по відношенню до виконання професійних функцій. Компетентність педагогів в області ІКТ розглядається Л. М. Горбуновой і А. М. Семибратовим як готовність і здатність педагога самостійно і відповідально використовувати ці технології у своїй професійній діяльності [7: 48].

Інші дослідники вважають, що поняття інформаційної компетентності пов'язане з поняттям «культура», і розглядають його у взаємозв'язку з поняттями «інформаційна грамотність», «інформаційна культура», що характеризують рівень розвитку особистості. Так, Б. С. Гершунський основою професійної компетентності називає грамотність і освіченість, з іншого боку, професійна компетентність є основою становлення культури і менталітету, тобто в структурному ланцюжку результативності освіти виділяє наступні ступені: «грамотність», «освіченість», «компетентність», «культура», «менталітет» [6: 369].

З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що інформаційна компетентність може розглядатися як якість особистості, що включає сукупність

знань, умінь і навичок виконання різних видів інформаційної діяльності (пошук інформації, її визначення і організації, управління і аналізу, а також її створення і розповсюдження) у сфері професійної діяльності.

Неоднозначним є бачення і питання структури ІКТ-компетентності. Так, на думку А. А. Єлізарова, структуроутворюючими компонентами ІКТ-компетентності вчителя є: *технологічна* (інструментальна) компетенція, яка включає уміння використовувати засоби сучасних інформаційних технологій, в тому числі апаратні та програмні засоби, мультимедіа тощо; *експертна* (оціночна) компетенція – уміння критично оцінювати інтелектуальний і соціальний потенціал інформаційних технологій; *організаційно-методична* компетенція – уміння, пов'язані з впровадженням сучасних інформаційних технологій у навчальний процес на різних етапах проведення уроку в рамках визначених моделей навчання; *проектувальна* компетенція – знання й уміння з розробки педагогічних програмних засобів, у тому числі за допомогою інструментальних програмних засобів навчального призначення різного типу; *пошуково-дослідницька* компетенція – уміння знаходити, відбирати, організовувати, подавати, просувати інформацію; *інноваційна* компетенція – уміння постійно пристосовуватись до інновацій у сфері інформаційних технологій, оцінювати їх та використовувати.

С. Г. Литвинова називає такі складові ІКТ-компетентності: загальну, діагностичну та предметно-орієнтовану: *загальна* – здатність вчителя-філолога використовувати Інтернет-технології, телеконференції, локальні мережі, бази даних, інтерактивні дошки і інші можливості ІТ з метою пошуку необхідної інформації, а також з метою створення текстових документів, таблиць, малюнків, діаграм, презентацій, комп'ютерних графічних об'єктів, Flash-анімацій; *діагностична* – вміння діагностувати результати навчання за допомогою ІТ: проводити моніторинг, проміжне діагностування, електронне тестування, прогнозування тощо; *предметно-орієнтована* компетенція виявляється у

здатності учителя-філолога гармонійно поєднувати готові електронні продукти у своїй професійній діяльності.

С. А. Раков до складу ІКТ-компетентності включає: *методологічну* – усвідомлення комп'ютера як основи інтелектуального технологічного оточуючого середовища, усвідомлення можливостей та обмежень застосування засобів ІКТ для розв'язування соціально й індивідуально значущих задач сьогодні й у майбутньому; *дослідницьку* – усвідомлення комп'ютера як універсального технічного засобу автоматизації дослідження; володіння засобами ІКТ та методами застосувань і наукових досліджень у різних галузях знань; *модельну* – усвідомлення комп'ютера як універсального засобу інформаційного моделювання; *алгоритмічну* – усвідомлення комп'ютера як універсального виконавця алгоритмів і як універсального засобу конструювання алгоритмів; *технологічну* – усвідомлення комп'ютера як універсального автоматизованого робочого місця для будь-якої професії; володіння сучасними засобами ІКТ для розв'язування практичних задач [3: 6].

Отже, аналіз вищезазначених позицій, дозволяє зробити висновок про те, що інформаційна компетентність науковцями розглядається в таких аспектах: як складова професійної компетентності і як етап у становленні професійної або інформаційної культури.

Ми розглядаємо інформаційну компетентність як складову професійної компетентності майбутніх учителів-русистів і вважаємо, що ІКТ-компетентність – це інтегративне утворення особистості, яке інтегрує *знання* (розуміння принципів роботи основних комп'ютерних програм, включаючи текстовий та табличний процесори, системи керування базами даних, способи зберігання і обробки інформації; *обізнаність* в своїй сфері діяльності, заснована на використанні Інтернету і електронних способів передачі інформації, таких як e-mail, відеоконференції та ін., розуміння різниці між реальним і віртуальним світом тощо), *уміння* (здатність шукати, збирати, створювати, організовувати електронну лінгвістичну інформацію, систематизувати отримані дані і поняття; здатність

використовувати відповідні засоби (презентації, графіки, діаграми, карти) у професійній діяльності; здатність застосовувати інформаційні технології для підвищення ефективності навчання й учіння), *навички* використання комп'ютера і технологій зв'язку.

Внутрішня структура інформаційної компетентності у структурі професійної компетентності майбутніх учителів російської мови, на наш погляд, містить мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, ціннісно-рефлексивний компоненти. *Мотиваційний компонент* – указує на наявність мотиву досягнення мети, готовність й інтерес до роботи, постановку й усвідомлення цілей діяльності. *Когнітивний* – сукупність знань, умінь і здатність застосовувати ці знання у професійній діяльності; уміння аналізувати, класифікувати і систематизувати програмні засоби. *Операційно-діяльнісний компонент* демонструє ефективність і продуктивність діяльності, застосування на практиці набутих знань та вмінь. *Ціннісно-рефлексивний* компонент забезпечує готовність студентів до пошуку шляхів вирішення проблем, що виникають. Структура ІКТ-компетентності майбутнього вчителя російської мови представлена у табл.1

Таблиця 1.

Структура ІКТ-компетентності майбутнього вчителя російської мови

Назви компонентів	Характеристика
Мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> ➤ мотив використання ІКТ у навчанні та самовдосконаленні. ➤ мотив до розширення знань з лінгвістики на основі використання досягнень ІКТ. ➤ мотив розвитку особистості, формування готовності й інтересу до професійної діяльності засобами ІКТ
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Знання:</i> розуміння принципів роботи основних комп'ютерних програм, включаючи текстовий та табличний процесори, системи керування базами даних, способи зберігання і обробки лінгвістичної інформації; обізнаність в своїй сфері діяльності, що основана на використанні Інтернету і електронних способів передачі інформації, таких як e-mail, відеоконференції та ін., розуміння різниці між реальним і віртуальним світом; ➤ <i>Уміння:</i> здатність шукати, збирати, створювати, організовувати

	лінгвістичну інформацію, систематизувати отримані дані і поняття; здатність використовувати відповідні засоби (презентації, графіки, діаграми, карти) у професійній діяльності.
Операційно-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> ➤ використання ІКТ як засобу вирішення професійних задач; ➤ комунікація як взаємодія людини та комп'ютера
Ціннісно-рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> ➤ здатність до самореалізації, самовираження у професійній діяльності; ➤ усвідомлення свого місця в інформаційному просторі; ➤ здатність здійснювати різноманітні підходи до аналізу лінгвістичних ситуацій в залежності від мети та цілей.

Висновок. Формування майбутнього вчителя російської мови визначається соціальною потребою якісної підготовки майбутніх учителів російської мови, що передбачає опанування не тільки комплексу лінгвістичних знань та сформованість лінгвокогнітивних умінь, а й здатність до самостійного пошуку, аналізу, відбору та передавання лінгвістичної інформації засобами сучасних інформаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранова С. Особливості формування професійної компетентності вчителя / С. Баранова // Сучасна школа України. Шкільний світ. – 2009. – № 3. С. 16–18.
2. Валовик О.А. Мотивація педагога як умова зростання професійної компетентності / О. А. Валовик // Управління школою. – 2009. – № 10. – С. 10–16.
3. Дейнеко С. В. Педагогічна компетентність учителя як умова та засіб гуманізації освітнього середовища / С. В. Дейнеко // Управління школою. – 2007. – № 4. – С.2–7.
4. Семеног О. М. Сучасні інформаційні технології у професійній філологічній освіті: проблеми, пошуки, перспективи / О. М. Семеног // Зб. наук. пр. – Вип. 5 / редкол: І. А.Зязюн (голова) та ін. – Вінниця: ДОВ Вінниця, 2007. – С. 631 – 638.
5. Скворцова С. Професійна компетентність: зміст поняття та класифікація / С. Скворцова // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол. : М. Вашуленко, Я. Кодлюк, В. Кравець [та ін.]. – Тернопіль, 2009. – №5. – С. 27–33.
6. Томіліна С. С. Професійна компетентність сучасного педагога – С. С. Томіліна // Педагогічні науки : збірник наукових праць / редкол. : Є. С. Барбіна, В. Л. Феляєва, В. В. Кузьменко та ін. – Херсон, 2007. – Вип.45.– С. 368–371
7. Чернікова Л. А. Сутність ІКТ-компетентності педагога / Л. А. Чернікова // ПостМетодика. – 2009. – №4(88). – С. 46–51.

Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. : зб. наук. пр. – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – 2013. – 298 с. – С.114